

הערות בעניני פסח - שיעור 854**I. הערות**

- (א) איש שמקבל עליו חומרות אין הבן חייב לנהוג כמותו אלא אם כן הבן מתנהג כמנהג האב מאז שהגדיל כי הרגילוהו אבותיו ללכת בדרכיהם ומ"מ מהני בזה התרת נדרים אמנם מי שמחמיר שלא לאכול אצל אחרים בפסח א"צ התרת נדרים כי נעשה כמי שאוכל בביתו ודוקא אם אוכל אצל בנו או הוריו שלא לחשוש לחומרות אלו שהם חסידות יתירה וא"צ התרה (פסקי תשובות תפ"ח - י"ג בשם שואל ונשאל)
- (ב) נוהגין שלא לאכול אפילו צלי קדר ואפילו בישלו במים ואח"כ עשו צלי קדר ויש נוהגין לאסור אכילת צלי אף ביום ובשר מטוגן בשמן ותבלינים דינו כצלי ואסור לאכלו בליל פסח וג"כ בשר מעושן דינו כצלי וכל זה גם בבשר עוף (עיין פסקי תשובות תע"ו)
- (ג) הכוס של אליהו מוזג הבעל הבית עצמו ונחלקו הפוסקים מה עושין בכוס זה יש מוזגין כוס רביעי של המסובין מכוס זה ויש מניחים מכוסה עד הבוקר ומחזירים אותו לבקבוק ולוקחים היין לקידוש היום (פסקי תשובות ת"פ)
- (ד) שיעור כזית מצה החזו"א נהג לשער כזית מצת יד לפי היקף כף היד עם האצבעות בלי הבהון (פסקי תשובות תפ"ו - ה)
- (ה) אכילת קניידלך עיין במ"ב (תע"א - כ) דמותר לאוכלה קודם שעה עשירית ודוקא מבושלת
- (ו) מותר לאכול חזרת שהוא דינו כמרה ערב פסח ותפוחים ואגוזים שנעשים מהם חרוסת (רמ"א תע"א - ז ומ"ב ט"ו)
- (ז) מזיגת כוסות המסובים ע"י אחר ואם אין להם שימלא הכוסות אזי זה ממלא כוסו של זה וזה ממלא כוסו של זה (פסקי תשובות תע"ג - ו)
- (ח) טיבול לכרפס לכתחלה להטביל באופן שיהא כל הירק מושקע במי מלח ויחזיק הירק בידו ולא במזלג דאין חיוב נטילה במזלג ואבאר
- (ט) קערה אחת לפני בעל הבית ולא לכל אחד (מ"ב תע"ג - י"ז)
- (י) ביצה שעל הקערה נוהגין לאכול בליל הסדר (רמ"א תע"ו - ז ומ"ב י"ח)

II. המלאכות האסורות ערב פסח אחר חצות

- (א) הטעם להאיסור מלאכה אחר חצות פרש"י (פסחים כ:) כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח שחיטת הפסח ותיקון מצה והקשה הרב המגיד דא"כ ערב סוכות נמי טרוד בעשיית סוכה ומשום הכי מפרש כמ"ש התוספות בשם הירושלמי דטעמא משום שהוא היה זמן הקרבת הפסח וכיום טוב ועיין בפני יהושע שמפרש דאחר חצות איקרי מועד והיינו לענין איסור מלאכה כחולו של מועד או מדאורייתא או מדרבנן ולשיטתו דינו כחול המועד ועיין בפרי חדש (תס"ח) שהביא דאם האיסור משום הקרבן הוי מה"ת ואם האיסור משום טירדה הוי מדרבנן וכן דעת הרמב"ם שהוא דרבנן (יו"ט ט - י"ח) אמנם דעת המחזיק ברכה (תס"ח - ז) דע"פ חמור יותר מחולו של מועד דכתיב אלה מועדי ה' וסמך ליה בחודש הראשון בארבעה עשר בין הערבים ולכן האיסור מלאכה ע"פ אחר חצות מן התורה אבל המג"א כתב דע"פ אחר חצות הוא רק מדרבנן וקיל טפי מחוה"מ ואפשר משום דהוי רק זכר בעלמא לזמן שהיה קרבן פסח ולכן יש ג' שיטות בדבר המחזיק ברכה שיותר חמור מחוה"מ והפני יהושע שהוא כחווה"מ והמג"א שהוא יותר קל מחוה"מ וכן הכריע הרמ"א שהוא יותר קל וכן פסקינן ועיין ביביע אומר (ב - ל"ז) וחזון עובדיה (ז) ועיין בערוך השלחן (תס"ח - ז) דלהיש אוסרים ע"י נכרי הוא משום דאיסורו מן התורה ולהיש מתירים האיסור רק מדרבנן ובמקום מצוה מותר ואפשר אם הוא רק זכר בעלמא יש מקום להקל אפילו ע"י יהודי במקום צורך ואבאר
- (ב) לכן לא אסרו אלא מלאכה גמורה כגון לעשות כלים חדשים או לתפור בגדים חדשים

או כיבוס בגדים או תספורת אבל רשאי לתקן כליו אפילו במעשה אומן ומ"מ לא יטול שכר (מ"ב תס"ח - ז - ס)

III. הדוגמאות לעשיית מלאכה ע"פ אחר חצות וההקש לחולו של מועד

(א) תספורת הראש והזקן שאסרו בחוה"מ יש מקילין ע"י נכרי בע"פ או ע"י ישראל עני (מ"ב ה) ויש מקילין ע"י עצמו אם אין לו עצה אחרת שלא יכנס לרגל מנוול (שערים מצויינים בהלכה ק"ג - ו) וע"ע בקיצור שו"ע (ק"ג) דע"פ כחוה"מ ואסור וגם לפאה נכרית יש להקל בע"פ אבל לא בחוה"מ

(ב) נטילת צפרניים אם שכח ליטול אותן קודם חצות יש להקל אפילו ע"י עצמו (מ"ב ה) דאפילו בחוה"מ גופא רוב הפוסקים מתירים (תקל"ז) ויש לסמוך עי"ז עכ"פ בע"פ דקיל מחוה"מ (שער הציון ז)

(ג) רחיצת הגוף ג"כ מותר מכ"ש מחוה"מ (פשוט)

(ד) צחצוח נעליים יש אוסרים דדינו ככיבוס ואסור בחוה"מ ובע"פ יש לסמוך על המקילין בחוה"מ שע"פ יותר קל (שערים מצויינים בהלכה שס ושש"כ ז - מ"ג - קמ"ג ואג"מ ה - ל"ו - ד)

(ה) כיבוס כליו הוא בכלל מלאכה גמורה ואסור (מ"ב ז) ויש לעיין אם יש להתיר כביסה ע"י מכונת כביסה ואין לו לעשות אלא רק ללחוץ על כפתורי ההפעלה דבחוה"מ הטעם משום שלא יכנס לרגל מנוול (שש"כ ז - מ"ג - קל"ט)

(ו) לגהץ בגדים הנצרכים לו לחג מותר אפילו בחוה"מ שאינו אלא מעשה הדיוט ומותר לצורך המועד אולם אם כיוון מלאכתו למועד אסור (תקמ"ח - ג) ואולי מותר בע"פ אפילו כיוון וצ"ע

(ז) לעשות כלים חדשים או לתפור בגדים חדשים אפילו בחנם אסור ובגד שנקרע קצת רשאי לתפורו לצורך המועד ואפילו במעשה אומן בע"פ אבל בחוה"מ במעשה אומן אסור (מ"ב ס) ורק לאוכל נפש וצרכי רבים ודבר האבוד וע"י פועל שאין לו מה לאכול מותר

(ח) מסחר ופרקמטיא אחר חצות עיין בפסקי תשובות (תס"ח - ה) דהביא הכה"ח לאסור והבית דוד כתב שאפשר דסחורה שריא דלא מפרש דאסור בע"פ ולכן סמכין דבע"פ קיל טפי מ"מ לא ראינו מי שקנס למי שעשה סחורה בע"פ (כף החיים תס"ח - ז) וצ"ע

(ט) למכור מאכלים ורחיצת כלים מותר בחוה"מ לצורך החג וכ"ש בע"פ

(י) לכן מותר לתקן הקאר וכל מכונה ע"י נכרי אפילו במעשה אומן כשצריך אותו לצורך חוה"מ משא"כ בחוה"מ דאסור ורק אם הוא דבר האבוד מותר

(יא) מביאין מבית האומן כלים שהם לצורך המועד כגון כרים וכסתות (תקל"ד - ג) וכ"ש בע"פ אחר חצות ולהביאו לעכו"ם בע"פ יש מקילין ובחוה"מ מותר ע"י נכרי דוקא במקום מצוה (מ"ב תקמ"ג - ב)

(יב) מותר למכור stocks בע"פ כדי להוציא יותר לשמחת יו"ט או משום דבר האבד וגם בסייל שאינו מצוי בכל עת וכן לצלם וכן לכתוב במכונת כתיבה דכל זה מותר אפילו בחוה"מ וכן מותר לעסוק בהמחשב (computer) שאין זה מלאכה גמורה (חוה"מ כהלכתו ו - ז"ח)

IV. בדיקת חמץ

(א) כללי הענין עיין ברש"י (פסחים ז) שטעם הבדיקה שלא יעבור עליו כבל יראה וכבל ימצא (שמות י"ג:ט"ו וי"ט ושם י"ג:ז) והר"י כתב דאע"ג דסגי בביטול בעלמא החמירו חכמים לבדוק חמץ ובערו שלא יבא לאכלו והר"ן כתב דמהתורה או ביטול או בדיקה וביעור ולמי שמבטל סגי בהכי מדאורייתא אלא מפני שביטול זה תלוי במחשבתן של בני אדם החמירו והעיקר כרש"י והר"ן (שער הציון תל"ג - מ"ד) כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה (תל"ג - ג) ועיין במ"ב (סק"ג) דאפילו מקום שאין רגיל להשתמש בו חמץ כל השנה רק שיש לחוש שמא הכניס שם חמץ באקראי ג"כ צריך בדיקה וטעמא דמילתא משום דעיקר בדיקה על הספק נתקנה ועיין במעשה רב (קט"ח) ויש מקילין

בהבדיקה שערי תשובה (תל"ג - 3) ודעת תורה (תל"ג - 3) וחכמת שלמה (תל"ג - י"ח) דאם בדק היטב קודם ליל י"ד אין צריך לבדוק בדיקה גמורה בליל י"ד שהוא בחזקת מקום שאין מכנסים בו חמץ ועיין בשער הציון (תל"ז - 3)

(ב) עיקר זמן בדיקת חמץ בתחילת הלילה - עיין בשו"ע הרב (תל"ח - ס - ו-זקונטרס אחרון) שהוא מעיקר הדין שאם איחר ובדק אחר זמן זה אינו יצא ואפילו טעימא בעלמא אסור ולעשות שומר שיזכרנו אינו מועיל אמנם דעת החק יעקב דזמנו כל הלילה אלא משום שמא ישכח קבעו חכמים הזמן בתחילת הלילה ודומה לשאר מצות הלילה ודעת השו"ע הרב דשאני מצוה זו דאין לו סוף זמן כשאר המצות דאם לא בדק ליל י"ד צריך לבדוק אפילו בפסח עצמו עיין בשו"ע וברמ"א (סז)

(ג) בבית שיש כמה אנשים המסייעים בהבדיקה צריך לכל אחד נר יחידי או פנס חשמל

(ד) אם צריך לכבות האלקטרי בשעת הבדיקה - עיין במועדים וזמנים (סגסג זדיקת חמץ אוח ב) דכשהחדר מואר באלקטרי כעין יום ואין יתרון לאור הנר בהרבה מקומות אולי לא מהני בהו ולכן האלקטרי עושה החדר כאור היום ושרגא בטיהרא דלא מהני ואין לומר כדעת האחרונים שאור האלקטרי גופא מהני לבדיקה ודינה כאכסדרה דהתם מיירי במקום פרוץ דוקא ונגד השמש ממש והעולם לא נהגו לכבות אולי משום דהאלקטרי חשיב נר כללי להחדר ונר בדיקה חשיב נר פרטי לחורין וסדקים ולמעשה כל אחד כמנהגו נוהג ועיין בארחות רבינו (פסח אוח ו) שהגר"י קניבסקי לא כיבו את החשמל בחדר (פסקי תשובות תל"ח - 3) וכ"כ הגרשז"א (מנפשי תורה דף תנ"ה) וכ"כ השבות יצחק בשם רב אלישיב והאג"מ והחזו"א

(ה) כתב בספר מחנה ישראל (מהספן חיים פרק י) דאף שאין עוברים על פירורים ככל יראה צריך בדיקה שמא יבוא לאכלם מ"מ בפירורים דקים שאין בהם ממש כמו בחריצי הרצפה והכתלים דנמאסו ואין בהם חשש שמא יבוא לאכלם אין צריך בדיקה (סידור פסח כהלכתה י"ג - הערה 39) וכ"ש חמץ המונח במקום שאינו יכול להכניס ידו דלא יאכלנו ובביטול סגי ולכן לבדוק אחר דברים שאין צריך בדיקה הוא רק מעשה של spring cleaning וצע"ג אם צריך לטרוח עצמינו דהוא חומרא שאתא לידי קולא שהוא ביטול מצות עשה של ושמחת בחגך וכן פסק רב פנחס שיינבערג

(ו) איכות הבדיקה - עיין בשע"ת (תל"ג - 3) שמלמד זכות על המוני עם דמקילין לבדוק בליל י"ד דרך העברה בלי חיפוש היטב בחורין וסדקין לפי דתחלה מכבדין ורוחצין הכל היטב ואפילו ע"י א"י מסתברא דנאמנים על נקיותא וכ"כ הדעת תורה (תל"ג - 3) דדמי למקום שאין מכניסין בו חמץ ודי לבדוק אותם לאור הנר בהעברה בעלמא וע"ע בארזי הלבנון (א - דף כ"ד) דהגר"מ פיינשטיין בדק בדירתו הקטנה ארכה כשעה וחצי ואף יותר ובקובץ מבית לוי (ב - כ"ד) הכריע שטוב להשאיר מקום בבית שלא בדק כלל כדי שיהיה חיוב בדיקה באותו מקום בליל י"ד ולהתחייב לכל הדיעות ובבית שיש קטנים חשיב מקום שמכניסים בו חמץ בכל אופן וצריך בדיקה גמורה

V. מכירת חמץ

(א) מכירת חדרו או ביתו לעכו"ם - עיין במ"ב (תמ"ח - י"ז) שכתב אם א"א לו להוציא החמץ מביתו ימכור לו גם החדר והוי כמו שמכר לו חוץ לביתו ועיין בלחם הפנים על הקיצור שו"ע (ק"ד) שכתב דאם משכירו לו חדרו וכ"ש מכרו הוי המזוזה תעשה ולא מן העשוי שצריך לקנותו ממנו מחדש לאחר הפסח וכ"כ הפר"ח לענין סוכה בחדרים מקורים ויש בו מזוזה ופותחים הקירוי ומסככים בענפים ואחר הסוכות חוזרים ומקריין בקירויה דיש בזה משום תולמ"ה וצריך ליקח המזוזה ולקבוע אותה מחדש ולברך עליה ועיין בפמ"ג (מ"ז סו"ס תרמ"ג) ובמ"ב (כ"ח) שכתבו דסוכה כזו פטורין מן המזוזה כדעת הפר"ח שהביא הלחם הפנים ועיין בשערי תשובה (תרכ"ו - ז) שחלק על הפר"ח משום שאין בזה תולמ"ה שנעשה תחלה בהכשר (עה"ש תרכ"ו - כ"ד-כ"ו) ועוד דלא יצאה מידי חיוב מזוזה אף בחג מאחר שהוא דירת קבע כל השנה וכ"כ האג"מ (ה - מ - ב) ודלא כהפר"ח ועיין בערוך השלחן (יו"ד רפ"ו - כ"ז) שהוא ג"כ חלק על הפר"ח והפמ"ג והמ"ב הנ"ל שסוברים דאפילו דר שם כל השנה אפ"ה פטורה ממזוזה בשבעה ימים לאו דירת קבע מקרי והוי תולמ"ה וה"ה אפשר כנ"ד בפסח וצ"ע ועיין בשו"ת קנין תורה (א - ק"י - ו) שהתיר במכירת ביתו או חדרו

כשאין העכו"ם דר שם כלל בימי הפסח דמסתמא הפטור הוא דומיא להחויב דכמו דמזוזה היא חובת הדר ה"ה בהעכו"ם הפטור הוא רק בדר שם ועוד אפילו בבעל מלון ישראל שמשכיר חדר לגוי לאיזה ימים אטו יצטרך ליטול ולחזור ולקבוע המזוזה והראיה גדולה שלא לחוש לזה דפוק חזי מאי עמא דבר וכ"כ האג"מ (ע"ט) דאיכא מעשה מצוה אפילו אם אין כאן חיוב מזוזה בסוכה כזו וה"ה לכאורה במכורת חדרו או ביתו בפסח ודלא כהלחם הפנים וצ"ע

(ב) להעמיד כלי חמץ בגובה הארון במטבח במקום שאין יכול להושיט שם ידו עיין בערוך השלחן (ת"ח - 3) שיש להתיר שהוא איסור קל דרבנן שהרי אינן בני יומן ולא דמי מללמוד לפני הנר בשבת דאסור אפילו בגובה שתי קומות ועיין באורחות רבינו (פסח ח"ט ז') שלא כסה בנייר הבקבוקים החמוצים הריקים וכדומה בהארון אלא היה קשור שם איזה חבל בשביל היכר (פסקי תשובה ת"ח - 51)

(ג) מכרו כלי החמץ לנכרי האם צריך להטבילם לאחר הפסח עיין בערוך השלחן (י"ד ק"כ - ג"ז) דכיון שעושין כן מפני חומר איסור חמץ דמדינא אין עוברים על הכלים כבל יראה דבדיקה וביטול סגי לכן לא נקרא שם הכותי עליהם וא"צ טבילה ויש חולקין (חת"ס ק"ט) ואפשר דתלוי אם המכירה היא מכירה גמורה

(ד) למכור חמצו של מי שאינו מאמין בתורתנו רוב הפוסקים התירו דזכין לאדם שלא בפניו וכ"כ האג"מ (ח - קמ"ט ז' - ה"ה) דהמכירה תופסת אפילו אם הוא קונה חמץ בפסח אמנם אפשר זה בידיעתו אבל בלא ידיעתו והוא גם כן מומר אולי אין אומרים זכין לאדם שלא בפניו

(ה) בדיקה במקומות שמוכרים לעכו"ם עיין במ"ב (תל"ו - סקל"ג) שדעת המקור חיים וחי"א שצריך לבדקן והבנין עולם וחת"ס וא"א מקילים וכן המנהג וטעם הדבר דכמו שאין חיוב בדיקה להחמץ שמשייר לצורך מחר לאכילתו ה"נ משייר אותם למחר למכירה

(ו) יש אומרים שיש עצה שימכור ביתו עם כל תכולתו לנכרי ובכך נפטר מבדיקת חמץ עיין במנחת חינוך (מ"ה ט) שהביא מחלוקת ראשונים אם תשכיתו הוא בשב ואל תעשה כמו שחיטה או שהוא מצוה בקום ועשה כמו ציצית (פסחים ד:) לרש"י בשב ואל תעשה ולתוספות בקום ועשה ומשמע מהרמ"א (תמ"ה - ג) הוא רק בשב ואל תעשה (ישרוף הכלי סגי) מ"מ יש להם לשייר לפחות חדר אחד בביתם שלא ימכרו לנכרי ויקיימו שם מצות בדיקת חמץ כליל י"ד או אם אין שם כליל י"ד יבדקו כליל הקודם לאור הנר בלא ברכה ורשאי לשרוף כליל מיד

(ז) אם יין שרף דינו כחמץ גמור עיין בשע"ת (תמ"ז - 3) שהביא דעת החכם צבי שיי"ש הנעשה ממאלץ אסור מן התורה דאף שנשתנה טעם המאלץ מ"מ כיון שעיקרו של המאלץ לעשות היי"ש הו"ל כפירות חמוצים שנאכלין ע"י בישול במים ועוד הביא דעת המתירים דכיון במהלך היצור נפסל מאכילת כלב ואף שאח"כ חוזר ומשביח שוב א"א לו להיאסר וע"ע במנחת יצחק (ז' - כ"ז) ויש סוברים שהוא זיעה בעלמא ויש סוברים שהוא חמץ נוקשה ואיסורו רק מדרבנן ולכן מותר למוכרו בשטר הרשאה וע"ע בשערים מצויינים בהלכה (ק"ז - ז) שהביא החק יעקב דזיעה היוצא ממשקה כמשקה דמי וכ"כ המ"ב (ד) דחמץ גמור הוא

(ח) לקנות חמץ לפני הפסח ולמוכרו במכירת חמץ שיהיה לו מוכן מיד לאחר הפסח עיין בשו"ת שבט הלוי (ד - מ"ט) דאינו נכון או משום טעמו של האליה רבה דלא התירו מכירת הערמה אלא במקום הפסד וכשאי אפשר להוציאו מרשותו או משום טעמו דהג"ר משולם איגרא דליכא ביטול המועיל דרוצה בקיומו של חמץ ובנידון דידן רוצה בחמץ מסוים אמנם אפשר דבעל החנות מזון מותר לו מעיקר הדין לקנות חמץ לפני פסח שכוונתו למכור החמץ ע"מ להרויח ואם ירצה הנכרי לקנות ממנו כל החמץ ודאי שיסכים לכך ואינו בגדר רוצה בקיומו אמנם מגונה הדבר ואין לעשות כן אלא בשעת הדחק (פסקי תשובות ת"ז - ז) משא"כ לבעל הבית יחידי שלוקח חמץ קודם הפסח מגלה בזה דעתו שרוצה בקיומו השדי חמד (ח"ט ט - כ) מביא מכמה פוסקים המקילים בזה דלא מצינו איסור רוצה בקיומו אלא כשרוצה להשתכר והרויח ע"י זה וגם המכירה הוא מכירה גמורה אף בלא ביטול (חת"ס ק"ט)